

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

4-maxsus
son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI**

№ 5/4 (5) – 2025

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari

nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi Sudyalari oliy kengashi huzuridagi Sudyalari oliy maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo'limi psixologik xizmat boshlig'i.

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrda 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Abduraxmonov Mirsaid Muzaffarovich</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA OMMAVIY AXBOROT VOSITALARINING HUQUQIY ASOSLARI YARATILISHI	10-16
<i>Atamuratova Dilafroz</i> TURKISTON VAQTLI MATBUOTI TARIXI: XIX ASR OXIRI – XX ASR BOSHLARI	17-22
<i>Abdushukurova Iqbol</i> TARIXIY KVESTLARNI TASHKIL QILISH USULLARI	23-27
<i>Redjapov Doniyor</i> JANUBIY OROLBO'YI AHOLISI HARBIY SAN'ATINING TARIXIY ILDIZLARI XUSUSIDA	28-31
<i>Sultanov Samandar</i> QUYI ZARAFSHON VODIYSI GEOGRAFIK XUSUSIYATI: PALEOEKOLOGIYASI JARAYONLARIGA DOIR BA'ZI CHIZGILAR	32-35
<i>Matyakubov G'ayrat</i> XORAZM VOHASIDA IJTIMOIIY-IQTISODIY VA ETNIK-MADANIY MUNOSABATLAR RIVOJLANISHIGA DOIR BA'ZI CHIZGILAR (XIII-XV ASRLAR).....	36-39
<i>Eshkuvatov Muhammad Keldiyor o'g'li</i> MARKAZIY OSIYO BOZORLARI (XIX ASR YEVROPALIK SAYYOHLAR NIGOHIDA)	40-45
<i>G'aniyev Mirjalol</i> QADIMGI TURKLARDA IJTIMOIIY HAYOT	46-51

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Abdullaev Altinbek</i> KORXONALARDA UN MAHSULOTLARI ISHLAB CHIQRARISH LOYIHASI BOSH BYUDJETINING METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISH	52-66
<i>Latipov Ashur Ali, Umarova Muzira</i> INVESTITSIYA STRATEGIYASI VA UNING MENEJMENTDAGI O'RNI	67-71
<i>Rustamova Sayyora</i> STRATEGIK BOSHQARUV-RAQOBAT USTUNLIGINING ASOSI	72-77
<i>Буранова Лола, Арипова Азиза</i> РАЗВИТИЕ ИНСТРУМЕНТА ДОСУДЕБНОГО РАЗРЕШЕНИЯ НАЛОГОВЫХ СПОРОВ	78-87
<i>Maxkamov Navruzjon Tuxtamishovich</i> KORXONALAR BOSHQARUVIDA "YASHIL" IQTISODIYOT TAMOIYLLARINI QO'LLASH AHAMIYATI	88-94

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Saidov Hakim G'afurovich</i> TALABALARNI HARBIY VATANPARVARLIK RUHIDA TARBIYALASH – DAVLAT SIYOSATI DARAJASIDA	95-98
<i>Kadirova Ziyoda</i> ILMIY IJODNING IJTIMOIIY, MADANIY VA TARIXIY O'LCAMLARI	99-104

<i>Muzaffarov Navruzxon Baxronovich</i> SHAYX XUDOYDOD VALINING INSON VA OLAM MUNOSABATLARIGA OID QARASHLARINING FALSAFIY TAHLILI	105-108
<i>Raxmatova Mexrinoz Majitovna</i> YOSHLAR MA'NAVIY SALOHİYATINI YUKSALTIRISH BORASIDAGI DAVLAT SIYOSATINING NAZARIY-HUQUQIY VA FALSAFIY ASOSLARI	109-113
<i>Karimova Lola Muzafarovna</i> IJTIMOIY MOBILLIK NAZARIYASIGA YONDASHUVLARNING TARIXIY TAHLILI	114-119
<i>Jumayeva Shahlo Suyunovna</i> JAN POL SARTRNING EKZISTENSIAL FALSAFASIDA ERKINLIK VA YOLG'IZLIK MASALALARINI YORITISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	120-125
<i>Djurayev G'olib</i> JAN POL SARTR VA ALBER KAMYU FALSAFIY QARARSHLARIDA ERKINLIK MASALASI	126-130
<i>Rajabov O'tkirjon</i> KONSENSUS MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHDA "TEMUR TUZUKLARI" ASARINING AHAMIYATI	131-134
<i>Bekmuhammadova Sabrina Ismoil qizi</i> GENDER ZO'RAVONLIGIGA QARSHI KURASH CHORALARI	135-139
<i>Xudoykulov Azamat, Beshimova Aziza</i> MA'NAVIY BARKAMOL INSON TUSHUNCHASI VA UNING MOHIYATI	140-144

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

<i>Abduganiyeva Djamila Rustamovna</i> MACHINE TRANSLATION POST-EDITING THROUGH A HERMENEUTIC LENS	145-151
<i>Murtazayeva Xadicha</i> INGLIZ VA O'ZBEK TIBBIY TERMINOLOGIYASINING LINGVISTIK XUSUSIYATLARI	152-155
<i>Несунбаева Саодатхан</i> ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕДАЧИ АМЕРИКАНСКИХ ДИАЛЕКТИЗМОВ И ПРОСТОРЕЧИЙ В РУССКИХ ПЕРЕВОДАХ "ТОМА СОЙЕРА"	156-160
<i>Axmedjanova Farida, Toirova Shohida</i> XX ASRDA AYOL OBRAZINING SHAKLLANISHI VA TARAQQIYOTI	161-165
<i>O'rinova Shoxsanamxon Nosirjon qizi</i> TAHDID NUTQIY AKTLARI: LINGVOPRAGMATIK TAHLIL VA MENASIV KOMMUNIKATSIYA XUSUSIYATLARI	166-170

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

<i>Salaev Nodirbek</i> PENITENSIAR TIZIM VA UNING DAVLAT BOSHQARUVIDAGI O'RNI	171-178
<i>Турсунов Ойбек Батирович</i> МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ СОТРУДНИЧЕСТВА ГОСУДАРСТВ РЕГИОНА ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ	179-184
<i>Xakimova Inobatxon</i> XOTIN-QIZLAR HUQUQLARINING XALQARO HUQUQ DOIRASIDA SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISHI	185-191

<i>Мардонов Амиржон Шерзод угли</i> ПРАВОВЫЕ МЕХАНИЗМЫ УПРАВЛЕНИЯ РИСКАМИ ПРИ ПРИМЕНЕНИИ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В СИСТЕМЕ БАНКОВСКОГО СКОРИНГА	192-202
<i>Jonuzoqova Yulduz Izzatulla qizi</i> AXBOROT TEXNOLOGIYALARI SOHASIDAGI TRANSMILLIY JINOYATLARGA QARSHI KURASHISHDA KONVENSIONAL VA INSTITUTSIONAL MEKANIZMLARNI TAKOMILLASHTIRISH	203-207
<i>Xolmo'minov Shavkat Jumaevich</i> EKOLOGIK XAVFSIZLIKNI HUQUQIY TA'MINLASH SOHASIDAGI MUHIM TASHABBUSLAR VA ULARNI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI	208-215
<i>Khudayberganova Nigina To'liqin qizi</i> THE NOTION AND CODIFICATION OF THE LAW ON SPECIAL MISSIONS IN INTERNATIONAL LAW	216-221
<i>Саидов Бобур Бахромжонович</i> МЕЖДУНАРОДНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО В ВОПРОСАХ ИНТЕРНЕТ-ЮРИСДИКЦИИ: ТЕНДЕНЦИИ УНИФИКАЦИИ ПРАВОВЫХ НОРМ И ПЕРСПЕКТИВЫ УЧАСТИЯ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН В ГЛОБАЛЬНЫХ МЕХАНИЗМАХ РЕГУЛИРОВАНИЯ ...	222-229
<i>Normurodova Behro'za Xolmo'minovna</i> RAQAMLI DALILLARNI TO'PLASH VA TAHLIL QILISHDA INTERPOL VA EUROPOL TAJIRIBASI: O'ZBEKISTON UCHUN AMALIY AHAMIYATI	230-236
<i>Qilichova Kamola Luqmonxon qizi</i> DINIY MAZMUNDAGI MATERIALLARNI QONUNGA XILOF RAVISHDA TAYYORLASH, SAQLASH, OLIB KIRISH VA TARQATISH JINOYATLARINING YURIDIK TARKIB BELGILARI	237-248
<i>Shagilov Pulatbek Koptleuovich</i> BEZORILIKNING VIRTUAL YUZI: HUQUQIY BAHOLASH VA JAVOBGARLIK MASALALARI	249-256
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Imomov Sirojiddin Ilxomovich</i> SPORT FAOLIYATI MUTAXASSISLARINI TAYYORLASHDA KASBIY-PEDAGOGIK TA'MINOTINING AHAMIYATI	257-263
<i>Khayrova Madina Rasimovna</i> NATYURMORT JANRIDA ISHLAGAN RASSOMLAR ASARLARINING REKONSTRUKTIV TAHLILI	264-269
<i>Mirkasimova Zilola Alisherovna</i> MAKTABGACHA YOSHDA NUTQ RIVOJI BOSQICHLARI	270-273
<i>Xudaykulova Shaxlo Mamaniyozovna</i> AXLOQIY RIVOJLANISH VA NEYROPEDAGOGIK USULLARNING O'ZARO TA'SIRI	274-278
<i>Shakirova Dildora Abdumalikovna</i> NODAVLAT OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA TA'LIM SIFATINI XORIJIY VA MILLIY TAJRIBA ASOSIDA BAHOLASH	279-285
<i>Djurayeva Nargis Narkulovna</i> TABIY FANLAR DARSLARINI TASHKIL ETISHDA INTENSIV METODLARNING QO'LLANILISHI	286-290

Baltayeva Ma'mura, Davletova Bikajon

MEDIA LITERACY TEACHING METHODOLOGY	291-294
---	---------

Received: 05 May 2025
Accepted: 15 May 2025
Published: 30 May 2025

Article / Original Paper

THE IMPORTANCE OF "THE TRAPS OF TIMUR" IN FORMING A CULTURE OF CONSENSUS

Rajabov Utkirjon Khursanalievich

Independent researcher at FarSU

Abstract. The article analyzes the importance of the consensus principle in strengthening cooperation, cohesion, and solidarity among society's members. The application of the consensus principle in Amir Temur's work, Temur Tuzuklari, and its manifestation as a cultural phenomenon are scientifically substantiated. From a socio-philosophical perspective, the article highlights the interpretation of consultation as a core element of the consensus culture and its role in making decisive decisions.

Keywords: consensus, Temur Tuzuklari, consultation, decision-making, justice, compromise, solidarity, entrepreneurship, vigilance.

KONSENSUS MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHDA "TEMUR TUZUKLARI" ASARINING AHAMIYATI

Rajabov O'tkirjon Xursanaliyevich

FarDU mustaqil izlanuvchisi

E-mail: rajabov_77@mail.ru

Annotatsiya. Maqolada jamiyat a'zolari o'rtasida o'zaro hamkorlik, birdamlik va hamjihatlikni mustahkamlashda konsensus tamoyilining ahamiyati tahlil etilgan. Amir Temurning "Temur tuzuklari" asarida konsensus tamoyilini qo'llanilishi va uning madaniyat shaklida namoyon bo'lishi ilmiy asoslangan. Konsensus madaniyatida tayanch bo'lgan maslahat omilining asarda talqin etilishi va qat'iy qaror qabul qilish jarayonidagi o'rni ijtimoiy-falsafiy jihatdan yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: konsensus, "Temur tuzuklari", maslahat, qat'iy qaror qabul qilish, adolat, murosa, hamjihatlik, tadbirkorlik, hushyorlik.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5SI4Y2025N21>

Kirish. Ma'lumki, inson munosabatlarni shakllantirish jarayonida atrof-muhitni o'zlashtiradi. O'zlashtirish jarayonida tafakkuri va dunyoqarashini rivojlantirib borishi natijasida uning madaniy qiyofasi yaratiladi.

Mazkur munosabatlar jarayonida insonlar bir-biri bilan kelishish holatiga duch keladi va bu kelishuv natijasida jamiyatda tinchlik, tartib-intizom mustahkamlanadi. Ta'kidlash joizki, konsensusning tamoyildan madaniyatga aylanishida – aynan jamiyat a'zolarining dunyoqarashi va xatti-harakatlari muhim mezon bo'lib xizmat qiladi. [1; B. 29-31.]

Buyuk davlat arbobi va sarkarda, markazlashgan davlat asoschisi Amir Temur tomonidan yozilgan "Temur tuzuklari" asari nafaqat tarixiy, balki ijtimoiy-siyosiy madaniyat tahlil etilgan muhim manba hisoblanadi. Jumladan, asarning birinchi qismida jahon tarixida mashhur foh, sarkarda va iste'dodli davlat arbobi sifatida nom qoldirgan Amir Temurning yetti yoshidan to vafotiga qadar kechgan hayoti va ijtimoiy-siyosiy faoliyati bayon etilgan.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Asarning ikkinchi qismida jahongirning nomidan aytilgan va uning toj-u taxt vorislariga atalgan o'ziga xos vasiyat va pand-nasihatlaridan iborat. Unda davlatni idora qilishda kimlarga tayanish, toj-u taxt egalariining tutumi va vazifalari, vazir va qo'shin boshliqlarini saylash, sipohiylarning maoshi, mamlakatlarni boshqarish tartibi, davlat arboblari va qo'shin boshliqlarining burch va vazifalari, amirlar, vazirlar va boshqa mansabdorlarning toj-u taxt oldida ko'rsatgan alohida xizmatlarini taqdirlash tartibi va boshqalar xususida gap boradi. [2; B. 2.]

Asarda davlatning tinchligini mustahkamlash, fuqarolar o'rtasida o'zaro hamjihatlikni qaror toptirish, shuningdek insonning komil inson sifatida shakllanishiga oid muhim manba hisoblanadi. Asarda yana bir muhim jihat mavjud bo'lib, u fuqarolar o'rtasida murosas madaniyati, qat'iyatlilik, boshqa xalq, millat va fuqarolarni hurmat qilish hamda eng asosiysi insonlar o'rtasida asosiy munosabatlardan biri bo'lgan – kengashish, maslahatlashish kabi ijtimoiy hodisalar tahlil etilgan. Kengashish, maslahatlashish – konsensus tamoyilining tarkibiy qismlarini tashkil etadi.

Ma'lumki, konsensus – fikrlarning, hukmlarning birligi, odamlarning o'zaro roziligini anglatuvchi tushuncha bo'lib, [3; B. 8.] umumiy rozilik asosida qaror qabul qilish usuli sifatida keng qo'llaniladi. Konsensus – bu murosaga kelish yoki yakdillik emas, eng yaxshi g'oyalar va har bir a'zoning asosiy sharhlarini hisobga olishdir. [4; B. 113.] Konsensus madaniyatiga erishish uchun jamiyat a'zolari dolzarb muammoni topib jamiyatga taqdim eta olishi va yechimi bo'yicha taklif bildirishi, shuningdek mazkur taklif asosida kelajak rejalarini bayon eta olishi, o'z taklifini taraqqiyotga hissa qo'sha olishiga boshqa jamiyat a'zolarini ishontira olishi, do'stona maslahatlar bera olishi, muammoni yechimida ilgari surilgan takliflarga loqayd va betaraflar sonini kamaytirishi hamda eng asosiysi barchaning roziligiga erishishi muhim ahamiyat kasb etadi.

“Temur tuzuklari” asarini “Tadbirlar va kengashlar” deb nomlangan birinchi qismida Amir Temur quyidagi ma'lumotni keltiradi. “Pirim Zayniddin Abubakr Toybodiy menga yozmishlarkim, “Abulmansur Temur, saltanat ishlarida to'rt narsaga amal qilgin, ya'ni: 1) kengash; 2) mashvarat-u maslahat; 3) qat'iy qaror, tadbirkorlik va hushyorlik; 4) ehtiyotkorlik.

Konsensus (kelishish) jarayonida yuqorida keltirilgan jihatlarni ko'rishimiz mumkin. Jumladan, konsensusning birinchi bosqichi bahs-munozara, keyingi bosqichlarida tomonlarning fikrini eshitish, barchaga kerakli ma'lumotlarni ochiqlik va oshkoralik orqali yetkazish, takliflarni hisobga olish, muhokamaga barcha ishtirokchilarni jalb etish, rozilikka erishish uchun tomonlarning pozitsiyalarini tekshirish, qarorni haqiqatga aylantirish kabi jarayon turadi.

Asarda keltirilgan quyidagi xulosani tahlil qilamiz: “Tajribamda ko'rilgankim, ishbilarmon, mardlik va shijoat sohibi, azmi qat'iy, tadbirkor va hushyor bir kishi, ming-minglab tadbirsiz, loqayd kishilardan yaxshidir”. Konsensus jarayonida faol tinglash, umumlashtirish, sintez, taklifga rozi bo'lish yoki rozi bo'lmaslik kabi muhim komponentlar mavjud bo'lib, kelishuvda natijadorlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Ishbilarmonlik – turli jarayonda muammoga yechim topish va insonning tashabbus va faollik bilan vaziyatdan chiqish usuliga nisbatan qo'llaniladi. Qat'iyatlilik esa konsensusda qarorlarni tez va sifatli qabul qilishda muhim hisoblangan sifatdir. Insonlarda ishbilarmonlik sifati boshqa sifatlarining tayanchi sifatida talqin etilmoqda.

Muhokama. Ishbilarmonlik – turli jarayonda muammoga yechim topish va insonning tashabbus va faollik bilan vaziyatdan chiqish usuliga nisbatan qo'llaniladi. Qat'iyatlilik esa konsensusda qarorlarni tez va sifatli qabul qilishda muhim hisoblangan sifatdir. Insonlarda ishbilarmonlik sifati boshqa sifatlarining tayanchi sifatida talqin etilmoqda.

Yuqoridagi fikrlarni quyidagi jadval orqali ifodalaymiz.

1-jadval. “Temur tuzuklari” asarida bayon etilgan va ulug'langan sifatlar

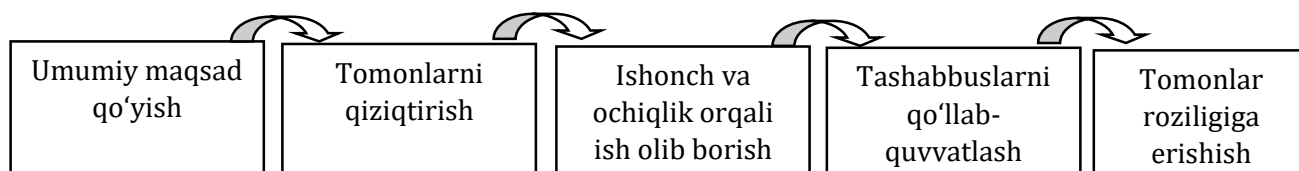
Amir Temur asarda “Ishlarimning barini kengash bilan yurgizib, uni bitirishda to'g'ri tadbir qo'llar edim. Bir ishga kirishmay turib, undan qutulib chiqish yo'llarini mo'ljallab qo'yar edim. Uni to'g'ri tadbir, qat'iy jazm, chinlik-chidamlilik ko'rsatib, ehtiyotkorlik bilan uzoqni ko'rib, ortini o'ylagan holda oxiriga yetkazardim” deya ta'kidlaydi. [5; B. 16.]

2-jadval. “Temur tuzuklari” asarida to'g'ri tadbir qo'llash jarayoni

Asarda bayon etilgan sifatlar va tadbir qo'llash jarayonini tahlil etib, konsensus tamoyilining muhim qismlari asarda o'z aksini topganini ko'rishimiz mumkin.

3-jadval. Konsensus jarayoni mexanizmi

Konsensus teng tomonlar o'rtasidagi hurmatli muloqotga asoslanadi. U bir-birini yoqlab yoki qarshi emas, balki bir-birlari bilan ishlashni maqsad qiladi. Asarda mana shu konsensusda qo'llaniladigan hurmatli muloqot to'g'risida ham ma'lumot berilgan. Jumladan, “Qaysi kishi aqlga siqqan bir ishni kuyinib gapirsa, suyib eshitar edim. Kimki oqilona gaplarni erlarcha keskinlik bilan so'zlasa, unga ham quloq solardim. Har kimdan so'z olib kengash so'rar edim. Lekin aytilgan har bir maslahatning yaxshi va yomon tomonlari haqida o'ylab ko'rgach, to'g'ri va savoblirog'ini tanlab olardim”.

Demak, **konsensusning hurmatli muloqot mexanizmi** – suyib eshitish, quloq tutish, kengash so'rash, eng to'g'ri maslahatni tanlash kabi shaklda talqin etiladi.

Asarda ta'kidlangan keyingi ma'lumotda ham Amir Temurning konsensus tamoyilini qo'llash jarayoni yaqqol namoyon bo'ladi. “Agar [g'anim ustiga] lashkar tortmoqchi bo'lsam, urush-yarashdan o'rtaga so'z tashlab, amirlarim ko'ngillarining bu ikkovidan qay biriga moyilligini bilishga intildim. Agar yarashdan so'z ochsalar, buning foydasini urush ziyoniga solishtirib ko'rardim, agar urushga moyil bo'lsalar, uning naf va foydasini yarash ziyoniga taqqoslab ko'rardim, qaysi biri foydaliroq bo'lsa, shuni **ixtiyor qilardim**”.

Natijalar. Konsensus madaniyatida tomonlarni qiziqtirish, tinglash, yo'naltirish, axborot berish va qabul qilish, axborotni taqqoslash va solishtirish, eng ma'qul holat bo'yicha qaror qabul qilish kabi qoidalar asosiy o'rinda turishini hisobga oladigan bo'lsak, "Temur tuzuklari" asari ushbu qoidalar tahlil etilgan muhim tarixiy asar hisoblanadi.

Asarning ikkinchi qismida davlatni boshqarish va idora etishda 12 ta tuzuk bayon etiladi. Uchinchi tuzukda konsensus madaniyatining ko'rinishlari yaqqol namoyon bo'ladi. Jumladan, "uchinchisi shuldiki, maslahat, kengash, tadbirkorlik, faollik va hushyorlik-ehtiyotkorlik bilan g'anim qo'shinlarini yengib, mamlakatlarni o'zimga bo'ysundirdim. Saltanatim ishlarini murosa-yu madora, muruvvat va sabr-toqat bilan yurgizdim. Ko'p narsani bilib tursam ham o'zimni bilmaslikka olardim. Do'st-u dushman bilan murosa-yu madora qildim". Ushbu tuzukni ro'yobini Amir Temur 1365-1370-yillarda davlat tuzish borasidagi eng katta muammo ya'ni Movarounnahrni mo'g'ullar zulmidan butunlay xalos etish, ular bilan murosa qilishdan boshlaganida ham ko'rishimiz mumkin. [6; B. 19.]

Xulosa. Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, "Temur tuzuklari" asari jamiyatda konsensus madaniyatini shakllantirish mexanizmlari va uni amalga oshirishning dolzarb qoidalari to'g'risida ma'lumot beruvchi muhim tarixiy asardir.

Konsensus madaniyati tarkibidagi faollik, tashabbuskorlik, ochiqlik va oshkoralik, milliy qadriyatlarga asoslangan hurmat, tomonlarning roziligiga erishish kabi komponentlarni tarixiy shakllarini "Temur tuzuklari" asaridan olishimiz mumkin. Amir Temurning "Yana mening tajribamdan o'tmishkim, garchi ishning qanday yakunlanishi taqdir pardasi ortida yashirin bo'lsa ham, aqli raso va hushyor kishilardan kengash-u tadbir istab, fikrlarini bilmoq lozimdir" degan so'zlarida konsensus madaniyatini shakllantirishda dolzarb omil bo'lgan maslahatlashish omili ko'rsatib o'tiladi.

Bugun biz Uchinchi renessansni bunyod etish va "Yangi O'zbekiston – ma'rifatli jamiyat" konsepsiyasini joriy etishda Amir Temur ta'kidlagan 12 toifadagi kishilar bilan maslahatlashishimiz va buni kundalik hayotimizda qoidaga aylantirishimiz kerak.

Bugungi Yangi O'zbekistonda amalga oshirilayotgan islohotlarda faollik, tashabbuskorlik, oshkoralik, "Inson qadri"ni yuksaltirish kabi tamoyillarni to'liq joriy etishimizda konsensus madaniyatini shakllantirish dolzarb hisoblanadi.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Rajabov O'.X. (2024). Konsensus madaniyatining ijtimoiy-falsafiy xususiyatlari. Ilm sarchashmalari. 8-son. - 29-31-b.
2. "Temur tuzuklari". "Temur tuzuklari" haqida ikki og'iz so'z. B.Ahmedov. – T.: O'zbekiston. 2019. – 3-bet.
3. Seeds for Change. Настольная книга по консенсусу Как построить эффективную работу в группе, учитывая мнение каждого участника. Радикальная теория и практика. Москва | 2014. Стр.- 8.
4. В.А. Канке. Философия науки краткий энциклопедический словарь. Издательство "Омега-Л". Москва, 2008 год. Стр.-113.
5. "Temur tuzuklari" / Amir Temur Ko'ragon.– T.: "Ochun". 2024. – 16-bet.
6. Z.Muqimov. "Amir Temur tuzuklari". S.: SamDU, 2008. – 19-b.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5/4 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).